

IV. kapitola

Etika říše pohádek

Když obchodník kárá idealismus svého poslíčka, řekne mu obyčejně asi tohle: "Ovšem, když je člověk mladý, mívá podobné abstraktní ideály a stává si vzdušné zámký; ale v dospělosti se to rozplyne jak oblaka a člověk začne věřit v praktickou politiku, užívá prostředků, které jsou po ruce, a připraví se tomu, co je." Tak aspoň ke mně za mlada promlouvali cťhodní a lidumilní staří pánové, kteří teď už hnují ve svých cťhodných hrobech. Od té doby jsem však dospěl a zjistil jsem, že ti lidumilní staří pánové lhali. Stal se přesně opak toho, co se podle nich mělo přihodit. Tvrдили, že ztratím své ideály a začnu věřit v metody praktických politiků. Nuže, své ideály jsem vůbec neztratil; má víra v zásadních věcech zůstala přesně taková, jaká byla vždy. Co jsem ztratil, byla stará dětinská víra v praktickou politiku. Jako dřív mě stále ještě zajímá bitva u Armageddonu; ale nemám už takový zájem o všeobecné volby. Jako dítě jsem vyskakoval mamince na klin, jakmile se o nich jen zmínila. Nikoli; víze je vždy solidní a spolehlivá. Víze je vždycky skutečností. Jen skutečnost bývá často podvodem. Stejně jako dřív, ba víc než dřív, věřím v liberalismus. Býval však růžový čas nevinnosti, kdy jsem věřil i v liberály.

Uvádím tento příklad jednoho ze svých trvalých přesvědčení, protože mám-li nyní vysledovat kořeny své osobní filozofie, můžu to, myslím, platit za mé jediné pozitivní zaujetí. Byl jsem vychován

liberálně a vždycky jsem věřil v demokracii, v základní liberální doktrínu o lidstvu, jež si vládne samo. Namítne-li někdo, že je to neurčitá nebo otrápaná fráze, mohu se jen zastavit, abych krátce vysvětlil, že princip demokracie, jak ji chápu, lze vyjádřit dvěma zásadami: První je ta, že věci společně všem lidem jsou důležitější než věci potřebné jen pro někoho. Obyčejně věci jsou cennější než neobyčejné; lze dokonce říci, že jsou neobyčejnější. Člověk je něco úctyhodnějšího a podivuhodnějšího než jednotliví lidé. Vědomí zářatnosti samotného lidství by pro nás mělo být živější než jakékoli divy moci, rozumu, umění nebo civilizace. Pouhý člověk na dvou nohách by sám o sobě měl být posuzován jako něco dojemnějšího než jakákoli hudba a překvapivějšího než jakákoli karikatura. Smrt v obecném smyslu je tragičtější než smrt hladem. Mít nos je komičtější než mít skobovitý nos.

To je první zásada demokracie: že podstatné věci u lidí jsou takové, které mají lidé společné, ne takové, jež mají jen jednotlivé. A druhý princip je prostě ten, že politický instinkt či touha patří k věcem, jež lidé vlastní společně. Zamílovat se je poetičtější než dát se do psaní veršů. Demokracie tvrdí, že vládnout (účastnit se na správě obce) je něco jako zamílovat se, nikoli jako psát verše. Není to jako hra na varhany, malování na hedvábí, objevování severního pólu (tentu zrádný zvyk), letecká akrobacie, pěstování astronomie a podobně. Neboť nechceme, aby někdo dělal tyto věci, ledaže je umí dobře. Naproti tomu je to obdobně milostrým dopisům nebo utírání nosu. Tyhle věci chceme, aby člověk dělal sám; i když je dělá špatně. Nehodlám se přít o správnost těchto názorů; vím, že někteří progresivisté chtějí, aby jim manželku vybírali vědci, a že možná, co já vím, budou brzy žádat, aby jim nos utíraly chůvy. Tvrdím pouze, že lidstvo uznává tyto obecné funkce a že demokracie mezi ně řadí i účast na vládě. Stručně řečeno, demokratické krédo je v tom, že právě nejzávažnější a nejdůležitější věci se musí přenechat lidem samotným - výběr partnera, výchova dětí, státní zákony. To je demokracie; a v tu jsem vždycky věřil.

Jednomu jsem však už od svého mládí nerozuměl. Nikdy jsem nedovedl pochopit, kde se mezi lidmi vzala představa, že se demokracie přiči tradici. Je zřejmé, že tradice je jen demokracie prodloužená v čase. Znamená to důvěřovat spíš shodě obyčejných lidských hlasů než nějakému osamocnému či libovolnému zájmu. Ten, kdo například cituje nějakého německého historika proti radici katolické církve, se vysloveně dovolává aristokracie. Dovo-
lává se svrchovaností jednoho odborníka proti úctyhodné autoritě

zástupu. Lze docela snadno pochopit, proč je a má být s legendou nakládáno uctivěji než s historickým pojednáním. Legendu obyčejně vytváří většina lidí ve vesnici, kteří mají zdravý rozum. Pojedná-
ní obyčejně píše jeden člověk ve vesnici, který je blázen. Ti, kdo namítají proti tradici, že lidé v minulých dobách byli nevědomí, ať jdou propagovat svůj názor do klubu Carlton současně s tvrzením, že voliči z periferie jsou ignoranti. Nám to nestačí. Připisujeme-li, pokud jde o denní záležitosti, velký význam velké jednotě mínění obyčejných lidí, není důvodu, proč bychom je měli zanedbávat, jde-li o historický fakt nebo pověst. Tradici lze definovat jako rozšíření volebního práva. Tradice znamená dát hlasovací právo nejzanebanější ze všech tříd, našim předkům. Je to demokracie mrtvých. Tradice se odmítá podrobit úzké a domyšlivé oligarchii těch, kdo náhodou chodí po světě. Všichni demokraté jsou proti tomu, aby byli lidé zbavováni práv pro nahodilé okolnosti svého zrození; tradice je proti tomu, aby byli zbavováni práv pro nahodilý fakt smrti. Demokracie nás vyzývá, abychom nepřehlíželi názor dobrého člověka, i když je to náš čeledín; tradice nás žádá, abychom nepřehlíželi názor dobrého člověka, i když je to náš otec. Já aspoň demokracii a tradici od sebe oddělit nemohu. Zdá se mi samozřejmé, že je to jedna a táž idea. Chceme mít ve svých shromážděních i své mrtvé. Staří Řekové hlasovali kameny; tito budou hlasovat náhrobními kameny. Je to zcela normální a podle předpisu, protože většina náhrobních kamenů jako většina hlasovacích lístků bývá označena křížem.

Musím už předem poznamenat, že byl-li jsem pro něco zaujat, bylo to vždy pro demokracii, a tím i pro tradici. Než dojdeme k nějakému teoretickému nebo logickému začátku, jsem ochoten si vzít na vrub i tohle: Měl jsem vždycky sklon věřit spíš průměru těžce pracujících lidí než zvláštní vrtošivé třídě literátů, ke které sám patřím. Dávám dokonce přednost smyšlenkám a předsudkům lidí, kteří pozorují život z vnitřku, před nejjasnějšími důkazy těch, kdo vidí život jen z vnějšku. Vždycky jsem spíš věřil povídačkám starých bab než faktům starých panen. Pokud jde o přirozený důvtíp, fantazii se meze nekladou.

Je na čase podat obecnou formulaci, avšak nechci tvrdit, že se v tom vyznám. Navrhuji proto takový postup, že vypíši za sebou tři nebo čtyři základní myšlenky, k nimž jsem dospěl, a to více méně způsobem, jakým jsem k nim dospěl. Pak je zhruba shrnu a tím shrnu též svou osobní filozofii či přirozené náboženství; nakonec vyličím svůj zarážející objev, že to všechno už bylo objeveno přede

mnou. Bylo to objeveno křesťanstvím. Nejstarší z těchto hlubokých přesvědčení, které mám popořádku vypsát, se týká právě lidových tradice, takže bez předešlého výkladu o tradici a demokracii bych sotva mohl objasnit svou duchovní zkušenost. Ani tak nevim, dovedu-li ji objasnit, ale pokusím se o to.

Své první a poslední filozofii, již věřím s nezlozmnou jistotou, jsem se naučil v dětském pokoji. Většinou jsem ji pochopil od chůvy, oné vznešené a hvězdamí předurčené kněžky demokracie i tradice zároveň. To, čemu jsem tehdy nejvíc věřil a čemu věřím nejvíce i dnes, jsou pohádky. Zdají se mi naprosto rozumné. Nejsou to fantazie; ve srovnání s nimi jsou náboženství i racionalismus abnormální, třebaže náboženství je abnormálně správné a racionalismus abnormálně nesprávný. Říše pohádek není ničím jiným než slunným krajem zdravého rozumu. Soudcem nebe není země, nýbrž zemí soudí nebe; aspoň pro mne nekritizovala říši pohádek země, nýbrž naopak, zemí kritizovala říše pohádek. Znal jsem kouzelnou fazolovou lodyhu dřív, než jsem ochutnal fazole; muzeum v měsíci jsem si byl jist dřív, než jsem si byl jist měsícem. To bylo ve shodě s veškerou lidovou tradicí. Moderní básníci druhého řádu jsou naturalisté a mluví o háji nebo o potoku; avšak pěvci starých eposů a báji byli supranaturalisté a mluvili o božích háje a potoka. To také miní progresivisté, když tvrdí, že staří nedovedli "ocenit přírodu", protože říkali, že příroda je božská. Staré chůvy nevyprávějí dětem o trávě, nýbrž o vláčích, které tančí v trávě; a staří Rekové neviděli stromy pro dřevy.

Musím se však zabývat tím, jaké etice a filozofii se člověk učí, když se sytí pohádkami. Kdybych je vyprávěl podrobně, přišel bych na mnohé vznešené a zdravé zásady, které z nich vyplývají. Třeba rytířské naučení Honzy Obrobijce - že obry je nutno zabíjet, poněvadž jsou obrovští. Je to mužná vzpoura proti čiré pýše. Neboť rebel je starší než všechna království a jakobín má silnější tradici než jakobita. Nebo naučení z pohádky o Popelce, které je stejné jako v Marině chvalo zpěvu Magnificat - exaltavit humiles, ponížené povýšil a bohaté propustil s prázdnu. Hluboké naučení obsahuje též pohádka o krásce a zvířeti - že věc nutno milovat dřív, než je příjemná. Strašná alegorie Šipkové Růženky vypráví o tom, jak lidská bytost byla od kolébky nadána všemi dary, a přece stížena kletbou smrti, a jak i smrt je možno zmírnit v spáněk. Ale nejde mi tu o jednotlivé postavy říše pohádek, nýbrž o celkového ducha její zákonitosti, s nímž jsem se seznámil, než jsem se naučil mluvit, a který si uchovávám, až už nebudu s to psát. Jde mi o způsob nazí-

rání na život, který ve mně pohádky vytvořily, a který byl potom tak trochu ověřen holou skutečností.

Lze to vyjádřit asi takhle: Existují určité postupy či pochody (kde jedno následuje po druhém), které jsou v pravém slova smyslu rozumné. Jsou v pravém slova smyslu nutné. Matematické a čistě logické vztahy jsou takové. Říše pohádek (kde existují nejrozmumnější ze všech tvorů) uznává tuto rozumnost a nutnost. Jsou-li například ošklivé sestry starší než Popelka, musí být Popelka (s železnou nutností) mladší. Jiné řešení není. Ať Haecckel vytýká tomuto faktu sebevětší fatalismus: musí to tak být. Je-li Honza synem mlynáře, je mlynář Honzovým otcem. Chladný rozum to nařizuje ze svého strašlivého trůnu a v říši pohádek se tomu podrobujeme. Jestliže všichni tři bratři jedou na koních, je to dohromady šest živých tvorů a osmnáct noh. To je pravý racionalismus a říše pohádek je ho plná. Když jsem však vystrčil hlavu přes plot skřítků a vlí a začal si všímat přirozeného světa, zpozoroval jsem zajímavou věc. Zpozoroval jsem, že učení pánové s brýlemi mluví o skutečných věcech, které se dějí - svítání a smrt a podobně - jako by i ty byly rozumné a nevyhnutelné. Mluvíli, jakoby stromy rodily ovoce zrovna tak nutné, jako že dvě a jedna jsou tři. Ale není tomu tak. Podle kritéria pohádky, jež je kritériem fantazie, je tu nesmírný rozdíl. Nemůžeme si představit, že by dvě a jedna nebyly tři. Ale můžeme si snadno představit stromy, které ovoce nenesou; můžeme si představit, že rodi třeba zlaté svícny nebo tygry visící za ocas. Pánové s brýlemi mluvili mnoho o jistém člověku jménem Newton, kterému spadlo na hlavu jablko a který tím pádem objevil zákon. Nebyli však s to pochopit rozdíl mezi skutečným zákonem, zákonem rozumu, a pouhým faktem padajících jablek. Jestliže jablko udeřilo Newtona do nosu, udeřil Newtonův nos do jablka. To je pravá nutnost; protože si nedovedeme představit, že by se jedno přihodilo bez druhého. Můžeme si však docela dobře představit, že jablko nespadlo zrovna na jeho nos, nýbrž že letělo prudce vzdutchem, aby zasáhlo nějaký jiný nos, k němuž mělo výraznější nechuť. V pohádkách jsme vždycky zachovávali tento ostrý rozdíl mezi vědou o abstraktních vztazích, kde platí skutečné zákony, a vědou o fyzikálních jevech, kde nejsou zákony, nýbrž jen tajuplná opakování. Věříme ve fyzické zázraky, ale ne v logické možnosti. Věříme, že se fazolový stonek vyšplhal do nebe; to však nikterak nemate naše přesvědčení ve filozofické otázce, kolik fazolí se napočítá do pěti.

V tom je právě ono zvláštní dokonale ovzduší a pravdivost pohádkových příběhů. Vědec řekne: "Uřízněte stopku a jablko spadne," ale říká to lhotejně, jako kdyby jedno opravdu vedlo k druhému. Čarodějnice v pohádce prohlásí: "Zatrub na roh a obrátív hrad se zřítí," ale neříká to, jako by to bylo něco, kde účinek nutně vyplývá z příčiny. Bezpochyby to poradila už mnoha hrdinům a viděla padat mnoho hradů, ale neztrácí proto ani úžas, ani rozum. Nepoplete ji to hlavu, dokud si nepředstavi, že logická souvislost mezi troubením a padající věží je nutná. Mužové vědy si však lámali hlavu tak dlouho, až si vykonstruovali nutnou logickou souvislost mezi jablkem, padajícím ze stromu, a jablkem dopadajícím na zem. A mluví opravdu tak, jako by objevili nejen řadu podivuhodných skutečností, ale i pravdu, která je spojuje. Mluví, jako by fyzikální spojení dvou různých věcí je spojovalo též filozoficky. Domnívají se, že následuje-li opakované jedna nepochopitelná věc po jiné nepochopitelné věci, obě dohromady vytvoří nějakým způsobem věc pochopitelnou. Dvě černé hádanky jim dávají bílou odpověď.

V říši pohádek se vyhýbáme slovu "zákon", naproti tomu v říši vědy si v něm kupodivu libují. Tak například nazvou zajímavou domněnku o tom, jak zapomenuté národy vyslovovaly abecedu Grimmovým zákonem. Ale Grimmův zákon je mnohem méně rozumný než Grimmovy pohádky. Pohádky jsou aspoň určité pohádkami, kdežto onen zákon není zákonem. Zákon předpokládá, že známe povahu generalizace a uplatnění a nikoli jen to, že jsme si oovšimil některých jeho účinků. Platí-li zákon, že kapsáři patří do vězení, vyplývá z toho, že existuje představitelné logické spojení mezi pojmem vězení a pojmem vybírání kapes. A my víme, proč to tak je. Dovedeme říct, proč odmínáme volnost člověku, který si počiná příliš volně. Ale nedovedeme vysvětlit, proč se vejce změnilo v kuře, jako nedovedeme vysvětlit, proč se medvěd změnil v pohádkového prince. Jako pojmy jsou vejce a kuře od sebe vzdálenější než medvěd a princ, protože vejce samo o sobě kuře nijak nepřipomíná, kdežto někteří princové připomínají medvědy. Připustíme-li tedy, že se jistě proměny opravdu dějí, je podstatné důležité, abychom je hodnotili filozofickým měřítkem pohádek, nikoli nefilozofickým měřítkem vědy a "přírodních zákonů". Zeptá-li se někdo, proč se vejce mění v ptáky nebo proč na podzim padá ovoce ze stromů, musíme odpovědět zrovna tak, jak by odpověděla víla umotřická, kdyby se jí Popelka zeptala, proč se myši změnily v koňe nebo proč z ní šaty po půlnoci spadly. Musíme odpovědět, že je

to kouzlo. Není to "zákon", neboť nechápeme obecnou formuli. Není to nutnost, neboť i když můžeme počítat, že se to prakticky stane, nemáme právo tvrdit, že se to musí stát vždycky. Že počítáme s obvyklým průběhem věci, není ještě důvod pro nezměnitelný zákon, jak se domníval Huxley. Nepočítáme s ním, nýbrž sázíme na něj; riskujeme vzdálenou možnost zátraku zrovna tak, jako riskujeme otrávený lívanec nebo zkázonosnou kometu. Nebereme to v úvahu; ne proto, že je to zázrak a tedy nemožnost, nýbrž proto, že to je zázrak a tedy výjimka. Výrazy jako zákon, nutnost, řád, tendence a podobně, užíváme ve vědeckých knihách, jsou vlastně nevědecké, protože předpokládají vnitřní souvislost, která jim ve skutečnosti chybí. Jediná slova, která mi kdy při popisu přírody vyhovovala, jsou výrazy jako kouzlo, čary, zakletí, užívané v pohádkových knížkách. Vyjadřují nahodilost faktu a jeho tajnost. Strom rodí ovoce, protože je to kouzelný strom. Voda teče s kopce, protože je očarovaná. Slunce svítí, protože je záračné.

Co nejrozhodněji popírám, že by tohle byla fantazie nebo dokonce mystika. K mystice se dostaneme později; teď jde o řeč pohádek, která je zcela racionální a agnostická. Je to jediný způsob, jak mohu vyjádřit slovy to, co jasné a zřetelně vnímám, že totiž jedna věc je zcela odlišná od jiné; že neexistuje logický vztah mezi létáním a snášením vajec. Mýstík je právě ten, kdo mluví o "zákoně", který nikdy neviděl. A obyčejný vědecký duch je vlastně sentimentální. Sentimentální v tom podstatném smyslu, že je prodchnut a ovládnut pouhými asociacemi. Viděl ptáky létat a snášet vejce tolikrát, že má pocit, jako by musel být mezi oběma pojmy nějaký snově křehký vztah, ačkoli nic takového neexistuje. Zhrzený mléncem možná nerozezná měsíc od ztracené lásky; právě tak materialista nerozezná měsíc od přílivu. V obou případech neexistuje jiné spojení, než že obojí bylo viděno současně. Sentimentální osoba možná zasílá, když přičichne k jablonovému květu, poněvaž jí to jakousi temnou asociací připomene dětství. Také mateřistický profesor (ačkoli své slzy skrývá) je sentimentální, poněvaž mu jablonové květy jakousi temnou asociací připomínají jablka. Ale chladný racionalista ze země pohádek nechápe, proč by, teoreticky vzato, nemohla jablona mít rudé tulipány; v Anglii se to někdy stává.

Tento základní úžas však není pouhým výmyslem z pohádek; naopak, veškeré nadšení pohádek pochází právě z něho. Jako všichni máme rádi zamílované příběhy, protože existuje instinkt pohlaví, tak si také libujeme v napínavých historkách, protože ro-

zeznávají strunu prastarého instinktu úžasu. Dokazuje to fakt, že docela malé děti nepotřebují pohádky; stačí jen něco povídat. Život sám o sobě je dostatečně zajímavý. Sedmiletý kluk je napjat, když slyší, že Honza otevřel dveře a spatřil draka. Tříletého chlapečka vzruší už to, že Honza otevřel dveře. Větší děti milují romantické příběhy, malé děti příběhy realistické - protože jim připadají romantické. Malé dítě je podle mého názoru asi jediná osoba, které lze předčítat moderní realistický román, aniž by se nudila. To dokazuje, že i pohádkové příběhy jsou jen ozvěnou jakéhosi téměř prenatálního zájmu a úžasu. Vyprávějí o zlatých jablkách, jen aby oživily zapomenutou chvíli, kdy jsme zjistili, že jsou zelená. O řekách, v nichž teče víno, jen aby nám na jediný vzrušující okamžik připomněly, že v nich teče voda. Poznámel jsem, že tohle je zcela rozumné a dokonce agnostické. V tomto ohledu jsem vskutku stoprocentně pro vyšší agnosticismus: jeho lepší jméno je nevědomost. Všichni jsme četli v odborných knihách i v románech o člověku, který zapomněl své jméno. Chodí po ulicích a vidí a poznává všechno; nemůže si jen vzpomenout, kým je. Takovým člověkem je každý z nás. Každý z nás zapomněl, kým je. Rozumíme možná vesmíru, ale nechápeme vlastní já. Naše já je vzdálenější než hvězdy. Milovatí budeš Pána Boha svého; ale sebe sama nepoznáš. Trpíme všichni stejnou duševní pohromou: zapomněli jsme své jméno. Zapomněli jsme, čím ve skutečnosti jsme. Vše, co nazýváme zdravý rozum, rozumné a praktické a pozitivní myšlení, znamená jenom, že během jistých mrtvých období života zapomináme, že jsme zapomněli. Vše, co nazýváme duchem a uměním a extází, znamená jenom, že se v jediném hrozném okamžiku rozpomínáme, že jsme zapomněli.

Ačkoli chodíme (jako onen člověk, který zapomněl své jméno) po ulicích v jakémsi slabomyslném údivu, je to přece jen údiv. Je to údiv, který je zároveň obdivem a obsahuje kladný prvek chvály. A to je další mezník, který je třeba zřetelně označit na cestě říší pohádek. V další kapitole se budu zabývat optimisty a pesimisty po jejich intelektuální stránce - pokud nějakou mají. Zde se jen snažím vylíčit úžasně pocity, které nelze popsat. Nejsilnějším pocitem bylo to, že život je stejně vzácný jako záhadný. Uváděl mě do vytváření, poněvadž byl dobrodružný; a byl dobrodružný, protože byl příležitostí. Dobrota pohádky neutrpěla tím, že v ní mohlo být víc draků než princezen; bylo dobré žít v pohádce. Zkušebním kamenem každého štěstí je vděčnost; a já byl vděčný, ačkoli jsem sotva věděl komu. Děti jsou vděčné, když jim Mikuláš dá do punčochy

hračky nebo cukroví. A já bych neměl být vděčný, když jsem dostal do punčoch dvě záračné nohy? Děkujeme známým, když nám dájí k narozeninám doutníky nebo bačkory. Což nemohu nikomu poděkovat za to, že mi dal k narozeninám narození?

Existovaly tu tedy tyto dva první pocity, nehajitelné a nesporné. Svět byl ohromující, ale nejenom to; život byl překvapením, a to příjemným překvapením. Vlastně všechny mé první názory jsou přesně vyjádřeny v hádance, která mi utkvěla v paměti z dětství. Hádanka zněla: "Co řekla první žába?" A mělo se odpovědět: "Bože, to jsem se lekla, až jsem vyskočila." V tom je ve zkratce vyjádřeno všechno, co říkám. Bůh žabu vylekal tím, že ji stvořil, a ona od té doby skáče.

Nyní přichází na řadu druhý velký princip filozofie pohádky. Pochopí jej každý, kdo si přečte Grimmovy pohádky nebo krásnou sbírku Andrew Langa. Z pedantství ji nazvu naukou o podminěné radosti. Shakespearův Prubík mluví o velké závažnosti slova "jestliže". Podle etiky pohádek záleží všechno na nějakém "jestliže". Charakteristickou pohádkovou mluvou je vždycky podminka. "Můžeš žít v paláci ze zlata a safíru, nevyřkneš-li slovo kráva." Nebo: "Budeš žít šťastně s královskou dcerou, neukážeš-li jí cibuli." Uskutečnění příslibu závisí vždy na nějakém zákazu, neukážeš-li jí cibuli. Všechny závatné a obrovské výsady záležejí na jedné maličkosti, která je odpirána. Hrdina dostává fantastické a drahé dary pod podmínkou jediného veta. Ve své znamenitě a hluboké pohádkové poezii líčí W. B. Yeats elfy jako bytosti bez zákona; v neškodné anarchii jezdí na vzdušných koleních nespoutaných uzdu

houpou se na hřebenu rozcuchaných vin
a tancí jako plamen na horách.

Zni hrozně, řeknu-li, že W. B. Yeats řší pohádek nerozumí. Ale nemohu jinak. Je to ironický Ir, překypující intelektuálními reakcemi. Na to, aby rozuměl, není dost hloupý. Pohádkové bytosti dávají totiž přednost neotesancům, jako jsem já; lidem, kteří cití s otevřenými ústy a šklebí se a udělají, co se jim řekne. Yeats vkládá do říše víl veškeré spravedlivé rebelantství svého národa. Avšak vzpurnost Irska je křesťanskou vzpurností, založenou na rozumu a spravedlnosti. Svobodýmlovný Ir se bouří proti něčemu, co chápe až příliš dobře; pravý občan řše pohádek však poslouchá něco, čemu vůbec nerozumí. V pohádce závisí nepochopitelné štěstí na nepochopitelné podmínce. Otevře se skříňka a vyletí z ní všechna

zvláštní jako dar; může být oslňující jako slunce, unikající jako voda, fantastický a děsivý jako topoly ve větru.

Z tohoto důvodu (můžeme to nazvat filozofi vily kmotříčky) jsem nemohl sdílet s mladými lidmi své doby pocit tak zvaného obecné revoluční nálady. Byl bych se, řekněme, bouřil proti jakýmoli opatřením, která by byla špatná; o nich a o jejich definici pojednával jsem v jiné kapitole. Ale necítil jsem potřebu stavět se na odpor proti nějakému nařízení jen proto, že jsem mu nerozuměl. Převzetí statku se někdy provádí s pošetilými obřadnostmi, jako je zlomení hole nebo vyplacení zrnka pepře. Já jsem byl ochoten se ujmout obrovského statku země a nebe a třeba i s podobnými feudálními zvyklostmi. Nemohly by být fantastičtější než to, že jsem se ho vůbec směl ujmout. Při této příležitosti uvedu pouze jeden etický příklad, abych vysvětlil, co mám na mysli. Nikdy jsem se nedokázal přidat k obecnému reptání své generace proti monogamii, protože žádné omezení sexu se mi nezdálo tak zvláštní a nečekané jako sex sám. Smět jako Endymion mlouvat lunu a pak si stěžovat, že Jupiter má celý harém lun, se mi zdálo (poněvadž jsem byl vychován podobnými pohádkami jako Endymion) poněkud vulgární. Být omezen na jednu ženu je malá cena za to, že vůbec ženu vidíme. Stěžovat si, že se smím oženit jen jednou, je jako bych si stěžoval, že jsem se jen jednou narodil. Neodpovídá to onomu hroznému rozruchu, který způsobil tolik řečí. Není to důkaz nadměrné sexuální vnímavosti, nýbrž naopak zvláštní necitlivosti. Jen blázen si stěžuje, že nemůže vejít do ráje pěti branami najednou. Polygamie znamená nedostatečné uskutečnění sexu; je to jako když někdo trhá z roztržitosti zároveň pět hrušek. Estěti ve své chvále krásných věcí dospěli k nejzazším výstřednostem jazyka. Bodláči je rozplakalo; před lesklým broučkem padali na kolena. Jejich cit mě však nikdy ani na chvíli nedojal; a to z toho důvodu, že je nikdy nenapadlo, aby za svou radost zaplatili nějakou symbolickou obětí. Cítil jsem, že by se lidé měli postit čtyřicet dní, aby slyšeli zpívat kosa. Měli by projít ohněm, aby našli petrklíč. Tyto milovníci krásy nedovedli pro kosa ani zůstat strážliví. Za petrklíč nechtěli projít ani obyčejným křesťanským manželstvím. Za neobyčejnou radost by se přece mohlo platit alespoň obyčejnou morálkou. Oscar Wilde řekl, že se západ slunce neoceňuje, protože za něj nemůžeme platit. Mýlil se; můžeme platit za západ slunce. Můžeme platit tím, že nebudeme jako Oscar Wilde.

Pak jsem nechal pohádky ležet na podlaže dětského pokoje a od té doby jsem nenašel žádnou knihu tak rozumnou. Opustil

možná zla. Zapomeneme slovo a zahynou celá města. Rozsvítí se mampa a láska zmizí. Utrhne se květina a člověk propadá hrdlem. Níme jablko a naděje Boha je zmařena.

To je ovzduší pohádek a rozhodně není bez zákona nebo dokonce svobodné, i když si snad lidé, poddání bezohledné moderní rraní, řeknou, že ve srovnání s ní je to svoboda. Trestanci z portlandské věznice budou možná považovat novinářský svět na Fleet Street za svobodný, ale bližší zkoumání by ukázalo, že vily i žurnalisté jsou otroky povinnosti. Vily kmotříčky jsou, jak se zdá, především stejné přísné jako jiné kmotříčky. Popelka dostala očáar ze země divů a kočího odnikud, ale současně dostala příkaz který mohl přijít třeba z Brixtonu - aby se o půlnoci vrátila domů. ěla též skleněné stříčky; a nemůže být náhoda, že se sklo tak často vyskytuje v lidovém bájesloví. Jedna princezna bydlí v skleněném zámku, jiná na skleněné hoře, jiná zas vidí všecko v zrcadle. Všechny mohou bydlet v skleněných domech, nebudou-li azet kamením. Neboť tento proměnlivý úrpyt skla je jen výrazem ho, že štěstí je nádherné, ale křehké jako hmota, kterou může užítka nebo kočka snadno rozbít. A tento pohádkový pocit zůstal e mně a stal se mým pocitem vůči celému světu. Cítil jsem a cíl, že život je zářivý jako diamant, ale křehký jako okenní tabule. když k tomu strašnému křišťálu bylo přirovnáno i nebe, pamatuj si se, že mě zamrazilo. Bál jsem se, že by Bůh mohl vesmír upus- a rozbít na kusy.

Uvědomme si však, že rozbitelnost neznamená pomijivost. derže do skla a nevydrží ani okamžik; nechte je být a vydrží tisíc . Taková je, zdálo se mi, i radost člověka ať v pohádce, nebo ve utečnosti; štěstí závisí na tom, že člověk neudělá něco, co by obhl kdykoli udělat a o čem velmi často není jasné, proč by to uděl- i nemohl. Ano, a musím říct, že mi to nepřipadalo nespravedlivé. lyby mlynářův třetí syn řekl vily: "Vysvětlí mi, proč nesmím kouzelném paláci dělat stojky," vily by právem mohla odpovědět: "obrá, když to chceš vědět, vysvětlí mi napřed kouzelný palác." ektne-li Popelka: "Jak to, že musím o půlnoci odejít z plesu?" bhla by její kmotříčka odpovědět: "Jak to, že tam můžeš být do půlnoci?" Odkázu-li někomu deset mluvících slonů a sto okřídle- ch koní, neměl by si stěžovat, objeví-li v podmínkách závěti sto- i lehké výstřednosti. Nesmí se dívat okřídleným koním na zuby. ěl jsem dojem, že už existence sama je tak výstředním odkazem, si nemohu stěžovat na omezení, když ji samotnou vůbec nechá- . Rám nebývá o nic podivnější než obraz. Zákaz může být stejně

jsem chůvu, strážkyni tradice a demokracie, a nenašel jsem žádnou moderní osobnost tak zdravě radikální nebo tak zdravě konzervativní. UVědomil jsem si však něco dost důležitého: Když jsem vkročil do duchovní atmosféry moderního světa, zjistil jsem, že se moderní svět stává nepřátelsky proti mé chůvě i jejím pohádkám ve dvou směrech. Trvalo dlouho, než mi došlo, že se moderní svět mylí a má chůva má pravdu. Nejzajímavější bylo, že moderní myšlení odporovalo této základní víře mého dětství v jejích dvou podstatných složkách. Vložil jsem už, že pohádky ve mně utvrdily dvojí přesvědčení: předně, že tento svět je fantastické a ohromující místo, které by mohlo být úplně jiné, ale které je docela pěkné; a za druhé, že vůči tomuto fantastickému původu by se měl člověk chovat skromně a podrobit se i těm nejpodivnějším omezením, vzhledem k laskavosti tak nepochopitelné. Zjistil jsem však, že se celý moderní svět vzdouvá jako příboj proti oběma mým citům; a z otřesu strážky vznikly náhle dva spontánní dojmy, jež mě od té doby neopustily a jež přes svou nepropracovanost dozrály během doby v přesvědčení.

Za prvé: Zjistil jsem, že moderní svět vyznává vědecký fatalismus, totiž že všechno je takové, jaké zděvčky být muselo, neboť všechno se bez poruchy rozvíjí od počátku. List na stromě je zelený, protože nikdy nemohl být jiný. Naproti tomu filozof pohádek je rád, že je list zelený právě proto, že by mohl být šarlatový. Má pocit, jako by zezelenal těsně předtím, než na něj pohlédl. Těší ho, že sníh je bílý z toho přísně rozumového důvodu, že by mohl být červený. Každá barva má v sobě odvázný rys jakési volby: červen z hradních růží je nejenom radikální, ale i dramatická jako náhle prolitá krev. Cítí, že se něco přihodilo. Avšak velcí deterministé devatenáctého století byli silně proti tomuto vrozenému pocitu, že se něco přihodilo právě před chvílí. Podle nich se vlastně od počátku světa nestalo nic. Nepřihodilo se nic od té doby, co všechno začalo. Ale ani v tom, kdy to začalo, si nejsou zcela jisti.

UVědomil jsem si, že moderní svět vlastně vyznává kalvinismus, nutnou nezměnitelnost věcí. A když jsem se začal vyptávat, shledal jsem, že pro toto nevyhnutelné opakování vlastně nemají jiný důkaz, než že se věci opakují. Pro mne však pouhé opakování učinilo věci spíš tajemnějšími než jasnějšími. Bylo to, jako kdybych na ulici uviděl nos podivného tvaru a považoval to za pouhou náhodu, ale pak spatřil ještě šest dalších nosů téhož překvapujícího tvaru. V té chvíli bych si musel myslet, že jde o nějakou místní tajnou společnost. Že jeden slon má chobot, je nápadné; ale že

všichni sloni mají chobot, vypadá už jako spiknutí. Mluvíím tu ovšem jen o dojmů; o dojmu, který je však při vši své lehkosti hluboce zakoreněný. Opakování v přírodě se mi někdy zdálo tak napínavé, jako když rozzlobený učitel opakuje tutéž poučku stále znova. Tráva na mne kývala všemi svými prsty zároveň, shluky hvězd toužily po porozumění. Slunce mě na sebe upozorňovalo, i když vyšlo tisíckrát. Opakované děje ve vesmíru dostaly kouzelný rytmus zařikací formule a já jsem začal tušit ideu.

Celý nebetýčný materialismus, který ovládá moderní myšlení, se zakládá v podstatě na domněnce - a to na falešné domněnce. Předpokládá se, že jestliže se něco opakuje, je to pravděpodobně mrtvé - jakýsi hodinový stroj. Lidé cítí, že kdyby svět byl osobně méně by se; kdyby bylo slunce živé, tancilo by. To je klam, dokonce i pokud jde o známou skutečnost. Protože změnu do lidských záležitostí vnáší obyčejně ne život, ale smrt; to, že lidská síla či touha odumírá a ochabuje. Člověk mění své pohyby, poněvadž je unaven chůzí; nebo jde, protože ho obrovské, že by se nikdy chůzí do životní energie a radost byly tak obrovské, že by se nikdy chůzí do Islingtonu neunavil, chodil by tam asi s takovou pravidelností, jako teče Temže k Sheernessu. Vzlet a nadšení jeho života by byly klidné jako smrt. Slunce vychází každé ráno; změna však není způsobena mou činností, nýbrž nečinností. Abychom to vyjádřili lidově, je tomu možná tak, že slunce vychází pravidelně, poněvadž ho vyhánějí nikdy neomrzí. Jeho setrvačnost možná vyplývá ne z nedostatku, nýbrž z přemíry života. To, co mám na mysli, lze například pozorovat u dětí, když se jim nějaká hra nebo žert zvlášť zalíbí. Děti neustále poskakují z nadbytku, ne z nedostatku života. A protože překypují vitalitou, protože jsou plny nespoutané energie, chtějí opakování beze změny. Stále se dožadují: "Udělej to ještě jednou!" a dospělý to opakuje znovu a znovu, až je z toho polomrtvý. Neboť dospělí nejsou dost silní, aby se radovali z jednotvárnosti. Ale možná, že Bůh je dost silný, aby se radoval z jednotvárnosti. Možná, že říká každé ráno slunci: "Udělej to ještě jednou," a každý večer měsíci: "Udělej to ještě jednou." Možná, že všechny sedmikrásky nejsou stejné z automatické nutnosti. Možná, že Bůh tvoří každou zvlášť a nikdy ho to neomrzí. Možná, že má věcnou dychtivost dětství; neboť my jsme zhrěšili a zestáří a náš Otec je mladší než my. Opakování v přírodě nemusí být pouhým mechanismem. Může to být opakování úspěšné scény jako na divadle. Nebe možná takto vyvolá na scénu ptáka, který snesl vejce. Jestliže lidská bytost počne a porodí dítě místo ryby, nebo netopyra, nebo okřídle-

ného lva, má to možná jiný důvod, než že podléháme mechanickému bezúcelnému údělu živočichů. Možná, že naše malá tragédie dojala bohy, že se jí obdivují ze svých hvězdných galérií a že na konci každého lidského dramatu je člověk znovu a znovu vyvolán před oponu. Opakování může probíhat z pouhé libovůle milióny let, ale také může kteroukoli chvíli přestat. Člověk se může objevovat na zemi generací za generací, a přece může být každé zrození jeho neodvolatelně posledním vystoupením.

To bylo mé první přesvědčení způsobené otrěsem mých dětských citů, když jsem se jako dospělý setkal s moderním světovým názorem. Vždycky jsem měl neurčitý dojem, že fakta jsou zátraky v tom smyslu, že jsou podivuhodná; teď jsem je začal pokládat za zátraky v přesnějším smyslu, že jsou úmyslná. Chci tím říct, že jsou nebo že by mohla být opakoványmi úkony nějaké vůle. Zkrátka vždycky jsem věřil, že svět má v sobě kouzlo; teď mě napadlo, že má možná i kouzelníka. Tak vznikl hluboký, vždy přítomný a podvědomý pocit, že tento náš svět má nějaký účel; a kde je účel, tam je i osoba. Vždycky jsem vnímal život především jako příběh; a kde je příběh, tam je i vypravěč.

Moderní myšlení však zasáhlo i mou druhou lidskou tradici. Postavilo se proti smyslu pohádek pro přísné meze a podmínky. Chtělo mluvit jedině o expanzi a rozšiřování. Herbert Spencer by byl velice pohoršen, kdyby ho byl někdo nazval imperialistou, a proto je velká škoda, že to nikdo neudělal. Byl však imperialistou nižšího typu. Popularizoval opovržením názor, že velikost sluneční soustavy by měla člověka odstrašit od jeho duchovního dogmatu. Proč by měl člověk pokořovat svou důstojnost před sluneční soustavou víc než před velrybou? Dokazuje-li pouhá velikost, že člověk není obrazem božím, pak by jím snad mohla být velryba; stejně trochu neforemným, ale dalo by se to nazvat impresionistickým oortretem. Je úplně zbytečné dokazovat, že ve srovnání s vesmírem je člověk malý; neboť člověk byl vždycky malý už ve srovnání s nejbližším stromem. Herbert Spencer však ve svém ukvapeném imperialismu tvrdil, že jsme byli v určitém smyslu poraženi astronomickými vesmírem a připojení k němu. Mluvil o lidech a jejich ideálech přesně tak, jak mluví nejnestoudnější unionista o Irech a jejich ideálech. Udělal z lidstva malý náruček. A jeho zhoubný vliv lze pozorovat i u nejdůležitějších a nejváženějších vědecky orientovaných autorů současnosti, zejména v prvních románech I. G. Wellse. Mnoho moralistů vyličilo přehnanými barvami zemi

jako zlou. Wells a jeho škola učinili zlým nebe. Stačí prý vzhlednout k hvězdám, odkud přijde naše zkáza.

Avšak expanze, o níž mluvím, je mnohem horší. Napsal jsem, že materialista stejně jako šílenec je ve vězení - ve vězení jedné myšlenky. Tito lidé, jak se zdá, pokládali za zvlášť povzbuzující neustále zdůrazňovat, že vězení je hodně veliké. Ale rozměry tohoto vědeckého vesmíru neposkytly nic nového, nic, co by pomohlo. Vesmír pokračoval stále svou dráhou a ani v jeho nejobvyklejší konstelaci nemohlo být nic opravdu zajímavého - jako například odpuštění nebo svobodná vůle. Velikost nebo nekonečnost tajemný vesmír nijak neobohatila. Bylo to, jako bychom řekli vězni z rearingského žaláře, že by se měl radovat ze zprávy, že vězení teď zabírá polovinu hrabství. Dozorce by mu nemohl ukázat nic jiného než ještě větší množství dlouhých kamenných chodeb osvětlených příšerným světlem a zbavených všeho lidského. Tak i tito rozšířovatelé vesmíru nám nemohli ukázat nic jiného než další a další nekonečné chodby prostoru ozařované příšernými slunci a zbavené všeho božského.

V říši pohádek existuje skutečný zákon - zákon, který je možno porušit, neboť definice zákona zahrnuje i možnost porušení. Ale mechanismus tohoto kosmického vězení je něčím, co porušit nelze, neboť my sami jsme jen částí toho mechanismu. Jsme buď neschopni určité věci dělat, nebo je nám osudem určeno je dělat. Idea tajemné podmičky úplně zmizela; člověk nemůže mít ani odvahy zákony zachovávat, ani zábatu v jejich přestupování. Rozsáhlost tohoto vesmíru nemá nic ze svěžesti a nezemského rozletu, které jsme chválili u vesmíru básníků. Tento moderní vesmír je doslova impérium - je obrovský, ale není svobodný. Vcházíme do stále větších místností bez oken, místností zvětšujících se baby-lónskou perspektivou, ale nenajdeme nikde ani okénko ani závan vzduchu zvenci.

Jejich pekelné rovnoběžky jako by se rozpínaly vzdálenosti; pro mne se však všechny dobré věci zužují do jednoho bodu - například meče. Když jsem tedy zjistil, že zpučnost tohoto velkého vesmíru tak málo uspokojuje mé city, začal jsem jej trochu rozbit a brzy jsem dospěl k názoru, že celý systém je mělčí, než se dalo čekat. Podle těchto lidí je vesmír jednotný, poněvadž má jediné neporušitelné pravidlo. A protože je jednotný, je prý též jedinou existující věcí. Proč tedy někomu záleží na tom, aby ho nazval velkým? Není přece nic, s čím by se mohl srovnat. Bylo by stejné rozumně ho nazvat malým. Někdo může říct: "Mám rád tento obrovský ves-

mír se spoustami hvězd a davem rozmanitých tvorů." Ale když n to přijde, proč by se nedalo říci také "Mám rád tenhle útulný več mírek se slušným počtem hvězd a s inventářem právě podle méh vkusu?" Jedno je stejně dobré jako druhé; obojí jsou jen nálady. J jen věc nálady radovat se z toho, že je slunce větší než země. Stejn zdravou náladou je radost, že slunce není větší, než právě je. Kdy si člověk usmyslí, že se bude dojímat velikostí světa, proč by se ne mohl dojímat jeho malostí?

Já jsem byl dojat náhodou právě tím druhým. Když má člověk něco rád, dává tomu zdrobnělá jména, i když je to slon nebo pří slušník královské osobní gardy. Důvod je v tom, že všechno, ať j to sebevětší, co tvoří jeden celek, může být pojato jako malé. Kdyby vojenské kníry nepřipomínaly, že musí existovat též šavle, nebo kdyby kly nepřipomínaly, že musí existovat též ocas, předmět by byl nesmírný, protože by byl nezměřitelný. Jakmile si však doká- žete představit gardistu, dokážete si představit i malého gardistu. Jakmile spatříte opravdického slona, můžete mu říkat "malý". Lze- li udělat sochu, je možné udělat i sošku. Tito lidé prohlašovali, že vesmír je jeden souvislý celek; ale neměli vesmír rádi. Já však jsem měl vesmír strašně rád a chtěl jsem mu říkat zdrobnělým jménem. Často jsem to také dělal a zdálo se, že mu to nevadí. Po pravdě ře- čeno měl jsem pocit, že se tato nejasná dogmata vitality dají lépe vyjádřit, nazveme-li svět malým, než když ho nazveme velikým. Ne- boť s nekonečností se tu zacházelo dost nedbale, což byl opak ho- roucí a zbožné péče, kterou jsem pociťoval vzhledem k nesmírné ceně a ohroženosti života. Projevovali jen pustou marnotratnost; já však jsem vyznával jakousi posvátnou šetrnost. Neboť hospodár- nost je mnohem romantičtější než utrácení. Pro ně byly hvězdy ne- konečným přílivem půlpenci; já však jsem měl vůči slunci a měsíci pocit, jaký má školák, když vlastní zlatou a stříbrnou minci.

Toto podvědomé přesvědčení nejlépe vystihuje povaha a ráz některých příběhů.

Rekl jsem už, že jen pohádky mohou vyjádřit můj názor, že ži- vot je nejen radost, nýbrž jakési výstřední privilegium. Onen druhý pocit kosmické útulnosti bych chtěl vystihnout odkazem k jiné knize, která se vzdychky čte v dětství - k Robinsonu Crusoe, kterého jsem v té době četl a který vděčí za svou životnost tomu, že oslavuje poezii omezení, ba i neobyčejnou romantiku rozváznosti. Robinson je trosečník na malém skalnatém ostrůvku s několika nezbytnost- mi, jež stěží vyrval moři. Nejlepší z celé knihy je prostý seznam věcí zachráněných z vraku. Jedna z největších básní je inventář. Každý

kuchyňský nástroj se stává pokladem, protože jej Robinson mohl upustit do moře. Je dobrým cvičením v chvilích prázdnoty či de- prese dívat se na cokoli, třeba truhlik na uhlí nebo policičku na kni- hy, a uvažovat, jak šťastný by byl člověk, kdyby to mohl vynést z tonoucí lodi na pustý ostrov. Ještě lepším cvičením však je připo- mínat si, že všechny věci takto unikly o vlas - že všechno jsme zachránili po ztroskotání. Každý člověk zažil jedno strašlivé dobro- družství: jako skrytý nedonošený plod, jako dítě, které nikdy neu- žítelo světlo světa, neexistoval. V mém dětství mluvili lidé mnoho o nadaných lidech, kteří se nemohli uplatnit nebo ztroskotali; a často se zmiňovali o tom, čím mnohý člověk mohl být. Pro mne však je závažnějším a překvapivějším to, že kdokoli z nás mohl ne- být.

Skutečné jsem měl pocit (ta představa se zdá snad bláhová), jako by všechny věci a jejich řád byly romantickým zbytkem Ro- binsonovy lodi. Dvě pohlavi a jedno slunce mi připomínaly, že je- mu zbyly dvě pušky a jedna sekera. Bylo nesmírně důležitě, aby se z toho nic neztratilo; a zároveň vypadalo jako žert, že se k tomu ne- dalo nic přidat. I stromy a planety se podobaly věcem zachráně- ným z vraku; a když jsem viděl Matterhorn, byl jsem rád, že se v tom zmatku na něj nezapomnělo. Cítil jsem, že s hvězdami je nutno šetřit jako se safíry (Milton je tak nazývá v Ráji), a schraňo- val jsem kopce. Neboť vesmír je jedinečný klenot, a je-li běžné mlu- vit o klenotu jako o něčem nesromatelném a nesmírně cenném, o tomto skvostu je to doslova pravda. Vesmír je skutečně nesrov- natelný a nedocenitelný; protože neexistuje žádný jiný.

Tak končí nevyhnutelnou nevýstížností pokus vyslovit nevy- slovitelné. Je to můj konečný postoj k životu; půda pro semena nauky. Tak jsem jakýmsi nejasným způsobem smýšlel, než jsem dovedl psát, a tak jsem cítil, než jsem se naučil myslet; a abychom mohl snáze postupovat dál, stručně to zrekapituluji: Byl jsem skálopevně přesvědčen, že svět nevysvětluje sám sebe. Může to být zázrak s nadpřirozeným vysvětlením; může to být kouzelnický trik s přirozeným vysvětlením. Ale má-li mě vysvětlení kouzelnického triku uspokojit, musí být lepší než přirozené výklady, které jsem do- slyšel. Svět je kouzlo, buď pravé, nebo falešné. Za druhé jsem do- spěl k názoru, že kouzlo musí mít nějaký smysl, a má-li smysl, že musí být někdo, kdo jej dává. Ve světě je něco osobního jako v uměleckém díle a ať to má jakýkoli význam, tento význam je prvořadý. Za třetí jsem považoval tento smysl v jeho původním určení za krásný, navzdory nedostatům, jako byli například dra-

ci. Za čtvrté, že vhodná forma díků je projev pokory a zdrženlivosti měli bychom děkovat Bohu za pivo a burgundské tím, že je nebudeme pít přes míru. Jsme také povinni poslušnosti tomu, co nám stvořilo, ať to bylo cokoli. A poslední nejpodivnější: že se mé mysl zmocnil neurčitý, ale obrovský dojem, jako by všechno dobré bylo v jistém smyslu pozůstatkem nějaké prvotní katastrofy, pozůstatkem, který je třeba střežit a chovat v posvátné úctě. Člověk zachránil své dobro jako Robinson nářadí; zachránil je z vraku. To všechno jsem cítil a doba mé v tom nijak nepovzbuzovala. A přitom jsem vůbec ani nepomyslel na křesťanskou teologii.

V. kapitola

Vlajka světa

Když jsem byl malý, chodili po světě dva podivní lidé zvaní optimista a pesimista. Sám jsem těch slov stále užíval, ale příznám se bez mučení, že jsem nikdy neměl jasné ponětí, co znamenají. Za zřejmé se snad dalo považovat jen to, že nemohla doopravdy znamenat, co říkála, neboť běžný slovní výklad byl, že optimista považuje tento svět za nejlepší možný, kdežto pesimista za nejhorší. Ježto obě tvrzení jsou zřejmě holý nesmysl, bylo nutno hledat nějaký jiný výklad. Optimista nemohl znamenat člověka, který myslí, že všechno je dobré a nic špatné. Nemá to smysl: je to totéž, jako kdyby se říkalo, že všechno je pravé a nic levé. Vcelku jsem dospěl k závěru, že optimista pokládá za dobré všechno kromě pesimisty a pesimista za špatné všechno kromě sebe. Bylo by nesprávné neuvést též záhadnou, ale podnětnou definici, kterou prý vymyslela jedna holčička: "Optimista je člověk, kterého zajímají vaše oči, a pesimista je člověk, kterého zajímají vaše nohy." Nejsem si jist, není-li tahle definice vůbec nejlepší. Je v ní dokonce jakási alegorická pravda. Mohlo by být totiž asi užitečně stanovit rozdíl mezi smutným myslitelem, který ustavičně uvažuje jen o našem styku se zemí, a štastným myslitelem, který si všimá spíš naší prvotní schopnosti vidět a volit cestu.

Rozlišovat lidi na optimisty a pesimisty je však hluboký omyl. Předpokládá se, že člověk kritizuje svět, jako by najímal dům, jako